

אעפ"י שהמערך אדם אחר אין שייך לומר להקדישו, נראה שנחשב כאילו מקדיש מנכסי עצמו את ערכו של זה, וציוותה תורה לפדות אותו ערך שהקדיש בסך קצוב. ובוה מובן ענין העמדה והערכה שיש בערכין – כמו בשומת פדיון. וכן מובן ענין 'ערך עני' בהשג יד [שלכאורה אין עניויות של המערך שייכת לעצם הערכת הנערך] – כי כשמקדיש ערך פלוני בעצם הוא כמקדיש מנכסיו כפי אותו ערך, והרי נכסים מועטים של העני נחשבים אצלו כנכסים מרובים של העשיר לעשיר, הלכך הקלה תורה שהכהן יעריכו לפי 'קנה מדה' של עני, והיינו ערך עני. וע"ע בגדר נדר הערכין במובא לעיל ב: ויש שפרשו שמדובר כגון שהפריש חפץ מסוים לערכו ואחר כך בא לפדותו בכסף, שאינו מוסיף חומש כשאר הקדשות, מפני שלא נתקדש עד שבא ליד גזבר (עפ"י צפנת פענח ערכין ד, כו; חזון יחזקאל כתובות ג, ב. ומסתימת דברי רש"י אין נראה שפרש כן).

דף טו

'תחת אשר ענה – מכלל דאיכא בושת ופגם'. על גדרי חיוב בושת ופגם באונס – ע' במובא בכתובות מב-מג.

כתב בספר הכתב והקבלה (תצא): 'מלשון תרגום יהונתן שכתב 'ויתן דמי בהתה חמשין סלעין' יראה שהחמשים סלעים הם דמי בושת, וזה אינו. ואין ספק שהוא משגגת המדפיסים'.
ואולי יש מקום לישב דברי התרגום ככתבם, שאעפ"י שתרגום 'בושה' – בהתה (וע"ע בערוך ערך 'תכל'), מדברי רש"י בכתובות (סב.) מבואר שהוא מלשון פחד ותמיהה [וכלשון 'בוהו' – שממון. והיינו השתוממות ותמהון לבב. וראה גם בר"ן נדרים עה. 'סבי דבתא' – ריקנים]. ואפשר שזו כוונת התרגום, שהקנס בא על החרדה ותחושת ההשתוממות ועגמת הנפש, ואין כאן סתירה לדברי הגמרא.

'האומר בפיו חמור מן העושה מעשה' – שכן הלשון היא עצם האדם, כמו שנאמר ויהי האדם לנפש חיה ומתרגמינן: 'לרוח ממללא' (עפ"י מהר"ל. ע' אבני נור יו"ד שו, יב).

'נמצא האומר בפיו חמור מן העושה מעשה, שכן מצינו שלא נתחתם גזר דין על אבותינו במדבר אלא על לשון הרע...' נראה שגם המקבל לשון הרע חמור כל כך, שהרי דור המדבר לא אמרו לשון הרע אלא המרגלים לבדם, ונענשו כל הדור ההוא על שקיבלו לשון הרע. וכן משמע מלשון הרמב"ם בהל' דעות ז (שפת אמת).

'אל תיקרי כי חזק הוא ממנו אלא ממנו'. יש מן המדקדקים המבחינים בין 'ממנו' במשמעות רבים בגוף ראשון, שה'נ' אינה מודגשת, ובין משמעות יחיד בגוף נסתר שהיא מודגשת, להורות על השמטת אות ה' – כאילו כתוב 'ממנהו' (ע' בשו"ת הרשב"א המיוחסת לרמב"ן רלב. וכ"כ במנחת שי עפ"י ראב"ע ובחושני אגדות מהר"ל סוטה לה, וע' גם בספר פתח עינים כאן). ויש סוברים שאין הפרש בקריאה ובניקוד ביניהם אלא כולם דגושים (כ"כ התוס' כאן. וכ"כ בדעת רש"י בסוטה לה) שכתב שאין לגרוס 'אל תיקרי ממנו אלא ממנו' כי אין הפרש ביניהם – כ"כ רעק"א עפ"י רש"י במגילת רות עה"פ 'הלהן תעגנה'. וע"ע בקובץ המעין ניסן תשס"א (מא, ג) עמ' 55).

יש שכתבו שהחילוק הוא בין ניקוד הוא"ו בחולם או בשווק. ובספר פתח עינים דחה דעה זו, שלעולם אין מופיע 'ממנו' בחולם.
ובדרך רמז: מילוי האותיות בתיבת 'ממנו' – גם הוא 'ממנו' [שהרי מילוי אותיותיה כפול, מ"ם נו"ן ו"ו], כאילו כתוב 'ממנו' פעמיים, לשתי המשמעויות (מובא בבעל הטורים שלח).

‘כביכול בעל הבית אין יכול להוציא כליו משם’. אמרו: גם כאשר הוציאנו ממצרים, ביד חזקה הוציאנו, שהיתה מדת הדין מקטרגת עלינו כי אין אנו ראויים, וכפסע היה בינינו לבין אבדנו במצרים, ועל הים; ולא בכל יום נוכל לצפות ל’יד חזקה’ כנגד מדת הדין, והלא מלאי עוון ופשע אנו ומה לנו כי נצפה תמיד לנס שיהפכו עלינו סדרי בראשית תמיד? (מתוך ספר הפרשיות שלח [ע”ש בארוכה]. וכיו”ב יש במרומי שדה סוטה לה ובלקט שיחות מוסר לגר”א שר, ח”ב עמ’ רצה).

‘ישראל שבאותו הדור מקטני אמנה היו... מלמד שהיו ישראל ממרים באותה שעה ואומרים כשם שאנו עולים מצד זה כך מצרים עולים מצד אחר’. כתבו התוס’ לתמוה כיצד היו ישראל שבאותו הדור כל כך קטני אמנה, לאחר שראו כל האותות והמופתים.

הגר”א שר זצ”ל (ע’ לקט שיחות מוסר ח”ב עמ’ שנה) פירש הדברים שלפי גודל מעלתם והכמתם היו חפצים לראות את ישועת ה’ באופן נגלה וברור ללא כל השתדלות מצדם, וזוהי ה’המראה’ שבירידתם לים. וכן במה שאמרו ‘קטני אמנה’ – היינו ביחס לגודל השגתם ושכלם, לא הגיעו להבין עומק דרכי ה’. וראה בקובץ אגרות חזון איש (ח”ב רה) שהאריך להראות מדרו”ל שישראל במצרים היו במדרגה נמוכה מאד, להוציא מדעת מי שכתב להוציא הכתובים מפשטותם. ובתוך הדברים כתב שם: ‘ואמנם על ידי יציאת מצרים עשו כולן תשובה ונתעלו עליה אחר עליה עד שהגיעו למעלת נבואה שראו על הים וזכו לשמוע מפני הגבורה בשעת מתן תורה...’

ומה שנראה לך שאי אפשר שיתקלקלו ישראל כיון שראו הנסים של ילדי הצדקניות – זה אינו, דהרי ראו נסים ונפלאות ביציאת מצרים ובים ובמן ובאר ומתן תורה – ועשו העגל, והיו עשרה נסים במקדש והרבה נסים ונפלאות על ידי הנביאים, ומכל מקום לא הכריחו כל אלו את הבחירה ועבדו עבודה זרה, ואל לנו לדרוש במופלא ממנו, שהיו הדורות הראשונים באופי בלתי אפשר לנו להשיג שום מושג מהם, אבל היו בבחירה חפשית, שזו עיקר עבודתו יתברך’.

בשו”ת אגרות משה (או”ח ח”א כג וז”ב יט; יו”ד ח”א ע) נקט כדבר מוסכם ופשוט שהמרגלים הריהם ככופרים גמורים, וגרועים ממחללי שבת. וזוהו הוציא להלכה שמומרים ומחללי שבתות נחשבים ‘עדה’ לענין קידוש השם בפני עשרה מישראל, ולענין אמירת דבר שבקדושה. וכן לענין הגדרת ‘מחלל שבת בפרהסיא’ – למי שמחלל שבת בפני עשרה מישראל שאינם שומרי תורה. וכן הרחיב הדברים עוד בענין דרגתם של המרגלים בספרו במקום אחר (או”ח ח”ג יד). ע”ש.

ובשו”ת אור לציון (לגר”ב צ אבא שאול זצ”ל. ח”ב כ) דחה ראייתו, כי המרגלים לא היו ככופרים ממש. ונקט שם להלכה שמחללי שבת אינם מצטרפים לכל דבר שבקדושה, וכמו שהביא המשנה – ברורה (נה סקמ”ו) מהפרי-מגדים, שמומר לחלל שבת בפרהסיא אינו מצטרף לעשרה. וכן נקט בספר זכר יצחק (ב ד”ה ועל דבר).

‘במרה דכתיב ויבאו מרתה ולא יכלו לשתת וכתיב וילן העם על משה...’. צריך לומר: וכתיב וילנו העם על משה – שמקרא זה נאמר במרה, ואילו וילן העם נאמר ברפידים.

(ע”ב) ‘כל המספר לשון הרע נגעים באים עליו...’ זאת תהיה תורת המצורע – זאת תהיה תורתו של מוציא שם רע’. לכך טהרת המצורע תלויה בכהן, שהרי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו, וללמדנו בא שאין טהרתו תלויה ברופא אלא בדיבורו של הכהן, כדברי המשנה (בנגעים ג, א) הכהן

אומר טהור ונטהר – לפי שמחלת הנגעים באה על חטא הלשון על כן צוותה התורה לרפא את החטא גם כן בכח הדיבור, להראות כי מות וחיים ביד הלשון (חפץ חיים – פר' מצורע).

'כל המספר לשון הרע מגדיל עונות כנגד שלש עבירות...' –

'... שדרך החכמים להפליג בהגדלת העונות כדי שישמר אדם מהכשל בהן. אמרו בפרק יש בערכין: כל המספר לשון הרע מגדיל עונות כנגד שלש עבירות, עבודת גילולים וגלוי עריות ושפיכות דמים וכו'. וכן במסכת נדרים (מ. יצא ר' עקיבא ודרש: כל שאינו מבקר את החולה כאילו שופך דמים. ובפרק ר"א דאורג (שבת קה:)) אמרו, הקורע בגדיו בחמתו וכו' יהיה בעיניך כעובד ע"ג; היאמר אדם באלו וכיוצא בהם יהרג ואל יעבור – הא ליכא למימר' (מתוך שו"ת הריב"ש קעא).

'מה תקנתו (אולי: תקנתו) של מספרי לשון הרע – אם תלמיד חכם הוא יעסוק בתורה...' –

'... ואדם שיש לו כח הפעולה אי אפשר שלא יפעול, וכמו ששמעתי גם כן על הדיבור, על פסוק זאת תהיה תורת המצורע מה שאמרו ז"ל דתקנתיה דבעל לשון הרע יעסוק בתורה – לפי שהאדם נברא בכח הדבור אי אפשר לו לעצור עצמו שלא ידבר, רק העצה שידבר אבל שיהיו כל דבוריו תורה. וכך מי שנברא בכח הפעולה... (מתוך צדקת הצדיק רלד. וע"ע דברי סופרים לה; אור זרוע לצדיק 1 עמ' 28).

'לשון תליתאי קטיל תליתאי...' במה אשם האדם שעליו דיברו? אלא שאמרו חז"ל (כתובות ה:) אל יפתח אדם פה לשטן, כי הדיבור שהוא הוצאת המחשבה לידי גילוי, בכחו להוציא הדברים מן ההעלם אל הגילוי. כאשר מדברים רעה על אדם, אפילו הוא הגון, מתעוררות ויוצאות אל הפועל מידותיו הרעות של אותו אדם אשר עד הנה היו חבויות בקרבו, ולכן אעפ"י שאינו אשם בכך שאחרים עוררו אותו מחדש, אך אילו היה עוקרן מן השורש ומהפכן לטובה, לא היו יכולים אותם אנשים לעורר אותו כלל על ידי דיבוריהם (עפ"י לקוטי שיחות נח תשל"א. וע"ע בעש"ט עה"ת קדושים ט).

דף טז

'כי אתא רב דימי אמר: מאי דכתיב מברך רעהו בקול גדול בבקר השמים – קללה תחשב לו; כגון דמיקלע לאושפיזא וטרחו קמיה שפיר, למחר נפיק יתיב בשוקא ואמר: רחמנא ניברכיה לפלניא דהכי טרח קמאי, ושמעין אינשי ואולין ואנסין ליה.' בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ג צה) כתב שאין בכלל איסור זה לגלות לעניים או לעסקני צדקה, על אדם עשיר שנותן צדקה ביד רחבה, אם לא שאמר לו אותו נדיב בפירוש שאינו חפץ שיגלה; –

טעם הדבר, כי איסור זה לא נאמר אלא כשאומר לאנשים ריקים [כמו שכתבו התוס' בב"מ כג: ד"ה באושפיזא. וכ"ה בשטמ"ק כאן]. ועוד משמע מלשון אחת ברש"י שאין איסור אלא כשיש חשש לאנשים אלימים שיבואו לאנוס ממונו. וכן פרש רבנו גרשום. ואף לפי הלשון השניה ברש"י נראה שאין חשש אלא באכסנאים הבאים על עסקי אכילה ושתיה, שיתבייש שלא להאכילן ונמצא ממונו כלה, אבל אין מקום לחשש זה בהתרמת ממונו בסתם בני אדם, כי רוב אנשים לא יתייבשו להימנע מלתרום אם אין באפשרותם. ועוד כתב שאדם הידוע כעשיר, אפילו באופן שידוע שיתבייש מלסרב, כגון שבא אליו אדם נכבד להתרימו, מאחר שיש לו ליתן מעשר ממונו אין חשש בדבר, ומן הסתם לא נתן מעשר; –

ד. המוכר לחברו שדה אחוזה – אין חוזר וגואל תוך שנתים למכירתו אלא אך מתום שנתיים עד היובל, ומשלם כפי חישוב שני ממכרו. לא גאלה עד היובל – חזרת השדה לבעלים ביובל, כמפורש בכתוב. טרשים – נגאלים פחות משנתים (במספר שני תבואת – ואלו אינם בני תבואה). לא גאלם – חוזרים לבעלים ביובל (ושב לאחזתו – אף אדמה זו בכלל אחוזה). מכר אילנות (ללא קרקע) – אין נגאלים פחות משנתים (שני תבואת – וגם אלו בני תבואות הם). לא גאלם – אין חוזרים ביובל. (ושב לאחזתו – אין אילנות בכלל). נראה שהמוכר אילנות, אין יכול לגאלם בעל כרחו מן הלוקח, כי בדין גאולה נאמר ושב לאחזתו ולא אילנות (מנחת חינוך שלט, יז. וצ"ע).

ה. המקדיש שדה מקנה; לדברי תנא קמא אינה נפדית אלא בשוויה (במכסת), ולדברי רבי אליעזר נפדית כסך הקצוב בתורה בשדה אחוזה (וחשב וחשב – לגזרה שוה). שונה פדיון שדה מקנה משדה אחוזה, שאין הבעלים מוסיפים חומש בפדייתם. כן אמר רבי אליעזר. והסיקו שגם תנא קמא סובר כן, ששדה מקנה הוקשה לערכין (במכסת הערכין) שאין בהם תוספת חומש (כן שנינו בברייתא. ורבא אמר טעם אחר, להכמים – משום כמה כתובים הבאים כאחד בענין תוספת חומש, אין מלמדים. וע"ע תורא"ש ודמב"ן ב"מ נד: בשם ר"ת שמפני שאין מוקדשת כולה לשמים, שהרי חזרת לבעליה ביובל, לכך אין בה תוספת חומש).

א. בזמן שאין היובל נוהג, יש מי שכתב שהמקדיש הפודה את שדה מקנתו מוסיף חומש, שהרי השדה שייכת לו לגמרי ואינה יוצאת מתחת ידו לעולם. והוא הדין למקדיש שדה מקנה בחו"ל, שהואיל שאין נוהג שם דין יובל – כשהוא פודה מוסיף חומש (עפ"י הגר"פ פרלא בבאורו לסהמ"צ לרס"ג עשה קלג).

ב. נחלקו דעות האחרונים במקדיש בית מקנתו, האם מוסיף חומש בפדייתו, שלא גילה הכתוב אלא בשדה (עפ"י מנ"ח שנה, א) אם לאו (הגר"פ שם – שהרי חוזר ביובל כשדה מקנה). שדה מקנה שפדאנה מן ההקדש, חזרת ביובל לבעליה הראשונים ואינה מתחלקת לכהנים, שלא כשדה אחוזה שאם גאלה אחר, נחלקת ביובל לכהנים.

א. היתה שדה מקנה ביד ההקדש ולא פדוה עד היובל; ברמב"ם מבואר שיוצאת מיד ההקדש וחזרת לבעלים. וכן הביאו מן הירושלמי. ויש אומרים שאין נראה כן בפירוש רש"י לחומש (ע' משנה למלך ד, כו ד"ה ודע; מנחת חינוך שנה, ט).

ב. המוכר שדה מקנה; בספר החינוך (שלט) כתב שאינו יכול לגאלה פחות משתי שנים. ואין הדבר ברור, כי מכמה מקומות בגמרא וברש"י משמע שדין זה נאמר בשדה אחוזה דוקא (ע' מנחת חינוך שלט, א ד ו יז; שבת הלוי ח"ה קונטרס המצוות נב). והרש"ש (לא). כתב להסתפק האם אפשר לפדות שדה מקנה מיד הלוקח בעל כרחו. ע"ע דיני מכירת שדה מקנה, להלן כט-ל).

דפים יג – טו

- כ. א. יש בערכין / בשדה אחוזה / בשור המועד שהמית עבד / באונס ובמפתה ובמוציא שם רע – להקל ולהחמיר. כיצד?
ב. האם יש תורת 'שדה אחוזה' בנכרי?
ג. הלוקח שדה מאביו והקדישה – האם תורת 'שדה מקנה' עליה או 'שדה אחוזה'?

א. יש בערכין להקל ולהחמיר; אחד שהעריך את הנאה שבישראל ואת הכעור שבישראל, נותן כפי הערך הקצוב בתורה, שלא כגודר 'דמיו עלי' שנותן את שוויו.

בשדה אחוזה; אחד המקדיש בחולת המחוז (– קרקע גרועה) ואחד המקדיש בפרדיסות סבסטי – נותן זרע חומר שעורים בחמשים שקל כסף, ואינו פודה בשוויו כשאר הקדשות [וכשדה מקנה – לתנא קמא].
דין זה אמור הן בבעלים הפודים הן באדם אחר, לעולם פודים בסך שקצבה תורה (כ"מ ברש"י וברמב"ם. ובשפת אמת צידד בזה. ע"ש).

בשור המועד שהמית את העבד; לעולם נותן בעליו שלשים סלעים, בין בעבד נאה ובריא בין במוכה שחין, שלא כשור שהמית בן חורין או שחבל בעבד או בב"ח, שנותן כפי שווים.
אונס ומפתה ומוציא שם רע; נותן קנס כפי שקצבה תורה, חמשים באונס ובמפתה ומאה במוציא-שם-רע, בין בגדולה שבכהונה בין בקטנה שבישראל, שלא כתשלומי בושת ופגם שמשנתנים לפי הענין.

ב. אין קיימת תורת 'שדה אחוזה' בנכרי, משום שאינם בני אחוזה ונחלה בארץ ישראל, ודין שדה אחוזה אינו נוהג אלא בארץ (רש"י ותוס'. וע' גם בדקדוק לשון הרמב"ם ערכין ד, ב).

ג. הלוקח שדה מאביו והקדישה; אם הקדישה לאחר מות אביו – הרי זו כשדה אחוזה לדברי הכל (ואם את שדה מקנתו אשר לא משדה אחוזתו – יצתה זו שהיא שדה אחוזה). ואם הקדישה ואחר כך מת אביו – לדברי רבי מאיר דינו כשדה מקנה. ולרבי יהודה ורבי שמעון – כשדה אחוזה (אשר לא משדה אחוזתו – מיותר לדרשה, שדה שאינה ראויה להיות שדה אחוזה, הא ראויה – דינה כשדה אחוזה. וראה בגמרא להלן כו: אפשרות לבאור אחר במחלוקתם).

א. פסק הרמב"ם כר' יהודה ור' שמעון.

ב. פדה הבן או אדם אחר קודם שמת האב ואחר כך מת האב – זכה היורש ביובל, שהרי בזמן שיצאה מן ההקדש היתה ראויה לחזור אליו וזכה בה היורש. 'זוה פשוט מאד' (מנחת חינוך שנה, ז).

דף טו

כא. א. מנין שהאומר בפיו חמור מן העושה מעשה?

ב. אלו נסיונות ניסו אבותינו להקב"ה?

ג. כמה גדול כחו של לשון הרע, מהם חומרותיו ועונשיו?

ד. במה גדול כחה של הלשון?

ה. האם יש תקנה למספרי לשון הרע?

א. האונס והמפתה אינם משלמים אלא חמשים שקל קנס ואילו המוציא שם רע על בתולת ישראל משלם מאה, ואמר הכתוב שעונשו משום שם רע שהוציא – כי הוציא שם רע. וכן מצינו שלא נתחתם גזר דין על אבותינו במדבר אלא על לשון הרע (וינסו אתי זה עשר פעמים – על זה נתחתם. וכן נאמר וימתו האנשים מוצאי דבת הארץ רעה על דבה שהוציאו).

ב. עשרה נסיונות ניסו אבותינו להקב"ה (וינסו אתי זה עשר פעמים):

שנים בים, אחת בירידה (המבלי אין קברים במצרים לקחתנו למות במדבר) ואחת בעליה (וימרו על ים בים סוף. שהיו אומרים, כשם שאנו עולים מצד זה כך מצרים עולים מצד אחר – עד שפלט הים למצריים); שנים במים – במרה (ויבאו מרתה ולא יכלו לשתת... וילנו העם על משה) וברפידים (ויחנו ברפידים ואין

שאלות ותשובות לסיכום מסכת ערכין

מיס לשתת העם. וירב העם עם משה...); שנים במן ('אל תצאו' ויצאו; 'אל תותירו' – ויותירו); שנים בשליו, שליו ראשון ושני (בשבתכם על סיר הבשר; והאספסוף אשר בקרבן); בעגל; במדבר פארן – בשילוח מרגלים.

ג. האומר בפיו חמור מן העושה מעשה, שלא נתחתם גזר דין על אבותינו במדבר אלא על לשון הרע, ואעפ"י שלא הוציאו שם רע אלא על עצים ואבנים – המוציא על חברו על אחת כמה וכמה. כל המספר לשון הרע –

כאילו כפר בעיקר (אשר אמרו ללשוננו נגביר שפתינו אתנו מי אדון לנו); נגעים באים עליו (מלשני בסתר רעהו אותו אצמית – ולשון צמיתות והחלט נאמר על צרעת; זאת תהיה תורת המצורע – תורתו של מוציא שם רע. ולכך נענש ב'בדר ישב', לפי שהבדיל בין איש לאשתו ולרעהו. ולכך חייבתו תורה בהבאת צפורים – לפי שעשה מעשה פטיט (= פטפט) לפיכך יביא קרבן פטיט. להלן טז:);

– מגדיל עוונות עד לשמים (שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ);
– ראוי לסקלו באבן (אותו אצמית. וכתוב צמתו בבור חיי וידו אבן בי);
– אמר הקב"ה: אין אני והוא יכולים לגור בעולם (מלשני... אתו לא אוכל – אל תקרי 'אותו' אלא 'אתו')
– אומר הקב"ה לשר של גיהנם: אני עליו מלמעלה ואתה מלמטה נדווננו (חצי גבור שנונים עם גחלי רתמים).

– מגדיל עוונות כנגד שלש עבירות, עבודה-זרה גילוי-ערויות ושפיכות-דמים (לשון מדברת גדולות. ועוונות אלו נקראו 'גדולות' בכתוב).

לשון הרע הורגת שלשה; המספר והמקבל וזה שנאמר עליו (שמתוך מריבה הורגים זה את זה וגואלי הדם הורגים לרכיל שהרג).

ד. מות וחיים ביד הלשון. הרוצה חיים – בלשון (- יעסוק בתורה. רש"י), הרוצה מות – בלשון (- יעסוק בדברי שטות ונבלה).

הלשון נמשלה לחץ (חץ שחוט לשונם) ההולך והורג במקום אחר, וכן נאמר שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ.

אמר הקב"ה ללשון: כל אבריו של אדם זקופים ואתה מוטל, כל אבריו של אדם מבחוץ ואתה מבפנים, ולא עוד אלא שהקפתי לך שתי חומות אחת של עצם ואחת של בשר – מה יתן לך ומה יסיף לך (עוד שמירה) – לשון רמיה. אין יתרון (= ריוח והנאה) לבעל הלשון.

ה. רבי חמא בר' חנינא אמר: מה תקנתו של מספר לשון הרע; אם תלמיד חכם הוא – יעסוק בתורה (מרפא לשון עץ חיים. וכן נאמר: ולשון חכמים מרפא – ללה"ר. בהגר"א למשלי יב, ח). ואם עם הארץ הוא – ישפיל דעתו (וסלף בה שבר ברוח). רבי אחא ברבי חנינא אומר: סיפר אין לו תקנה שכבר כרתו דוד ברוח הקדש (יכרת ה' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדולות), אלא מה תקנתו של א' יבוא לידי לשון הרע, אם ת"ח הוא וכו'.

מחלוקתם בתורה ללא תשובה, האם המאור שבה מועיל להחזירו למוטב אם לאו. אבל עם תשובה הכל מודים שתקנתו על ידי התורה. ויתכן שלדברי הכל נצרכים תשובה עם תורה, ומחלוקתם מה העיקר (עפ"י פרי צדיק מצורע ה).

קלא

[המעיל שבבגדי כהונה מכפר על עוון לשון הרע שבפרהסיא, והקטורת – על לשה"ר שבחשאי (טו)].

דפים טו – טז

כב. א. אלו אופנים הוזכרו בסוגיא שאין בהם משום לשון הרע?

ב. האם מותר לספר לאחרים בשבחו של חברו?

א. רבא אמר שהאומר 'האש מצויה בבית פלוני' יש בדבר משום לשון הרע. ואביי תמה הלא אין זה כלום אלא אם אומר בלשון גנאי: לא נמצאת אש אלא בבית פלוני [שמבשלים שם תדיר בשר ודגים].

אמר רבה: כל דבר שנאמר בפני זה המדובר עליו – אין בו משום לשון הרע. אמר לו אביי: כל שכן, שמלבד לשון הרע יש גם חוצפה. והסביר רבה דבריו כסברת רבי יוסי, שדבר שאינו נרתע מלאמרו בפני בעליו (שאין בו שקר (ר"ח) אלא תוכחה. ע' שפת אמת) – אין בדבר איסור לאמרו לאחרים.

התוס' פרשו (כג'רסת השטמ"ק) בדבר היכול להשתמע לשתי פנים, אזי אם אינו נמנע מלאמרו בפני בעליו הרי אינו אומר בתורת גנאי וקנטור, ומותר.

אמר רבה בר רב הונא: כל דבר הנאמר בפני שלשה – אין בו משום לשון הרע.

רש"י מפרש: דבר שבעליו אמרוהו בפני שלשה, אין איסור לאחר לגלותם שהרי זה גילה דעתו מתחילה שאינו חושש בפרסומו. ויש מפרשים: דברים המשתמעים בשתי פנים, אם אומרו בפני שלשה ואינו חושש שיוודע לחברו, הרי דבריו אינם נשמעים כדברי גנאי.

ב. אמרו חכמים: לעולם אל יספר בטובתו של חברו, שמתוך טובתו בא לידי רעתו.

פרש"י 'אל יספר בטובתו' – יותר מדאי (וכ"מ ברי"ף ובספר יראים). אבל כשאינו מרבה יותר מדאי – אדרבה, מצוה יש בדבר לשבח את חברו על דבר טוב כדי שילמדו ממנו בני אדם ויעריכוהו על כך (עפ"י מפרשים).

והרמב"ם והסמ"ג פרשו האיסור, כאשר מספר טובתו בפני שונאיו.

דף טז

כג. א. על אלו דברים נגעים באים?

ב. מצות תוכחה כיצד? עד מתי חייבים להוכיח?

ג. תוכחה לשמה וענוה שלא לשמה – מה עדיף?

ד. אלו הנהגות דרך ארץ הוזכרו בסוגיא?

ה. עד היכן תכלית יסורים?

א. אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: על שבעה דברים נגעים באים; על לשון הרע, שפיכות דמים, שבועת שוא, גילוי עריות, גסות הרוח, גזל, צרות העין. והביאו סמך מן המקראות.

ב. הרואה בחברו דבר מגונה – חייב להוכיחו. הוכיחו ולא קיבל ממנו – חייב לחזור ולהוכיחו (הוכח תוכיח את עמיתך). ובלבד שאין פניו משתנים (ולא תשא עליו חטא). ותמהו החכמים אם יש בדורם מי שיוודע להוכיח ומי שיוודע לקבל תוכחה.

עד היכן חייב להוכיח – רב אמר עד הכאה, שמואל אמר עד קללה, ור' יוחנן אמר עד נזיפה. וכן נחלקו